

ΦΙΛΙΠ ΠΟΥΛΜΑΝ

ΤΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ
ΤΩΝ

ΑΔΕΛΦΩΝ
ΓΚΡΙΜ

ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΥ: GRIMM TALES FOR YOUNG AND OLD

Από τις Εκδόσεις Penguin Classics, Λονδίνο 2012

ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ: **Τα παραμύθια των αδελφών Γκριμ**

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Philip Pullman

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: Κώστια Κοντολέων

ΠΡΟΛΟΓΟΣ: Μαρίζα Ντεκάστρο

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ – ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Ελένη Γεωργοστάθη

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Cheong-ah Hwang

ΣΥΝΘΕΣΗ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Γιώργος Παζάλος

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Μερσίνα Λαδοπούλου,

Ελένη Σταυροπούλου

ΕΚΤΥΠΩΣΗ: Σταμάτιος Κοτσάτος & ΣΙΑ Ο.Ε.

ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Κωνσταντίνα Παναγιώτου & ΣΙΑ Ο.Ε.

© Philip Pullman, 2012

© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2013

Πρώτη έκδοση: Απρίλιος 2013

ISBN 978-618-01-0138-6

Τυπώθηκε σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο αποκλειστικά και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρτιού.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, διανομή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση, παρουσίαση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευσή του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.
Έδρα: Τατοίου 121
144 52 Μεταμόρφωση
Βιβλιοπωλείο: Μαυρομαχάλη 1
106 79 Αθήνα
Τηλ.: 2102804800
Telefax: 2102819550
www.psichogios.gr
e-mail: info@psichogios.gr

PSICHOGIOS PUBLICATIONS S.A.
Head office: 121, Tatoiou Str.
144 52 Metamorfossi, Greece
Bookstore: 1, Mavromichali Str.
106 79 Athens, Greece
Tel.: 2102804800
Telefax: 2102819550
www.psichogios.gr
e-mail: info@psichogios.gr

ΦΙΛΙΠ ΠΟΥΛΜΑΝ

ΤΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ

ΤΩΝ

ΑΔΕΛΦΟΝ
ΤΗ ΚΡΗΜ

Μετάφραση: Κώστια Κοντολέων

Πρόλογος στην ελληνική έκδοση: Μαρίζα Ντεκάστρο

ΑΛΛΑ ΕΡΓΑ
ΤΟΥ ΦΙΛΙΠ ΠΟΥΛΜΑΝ

Από τις Εκδόσεις ΨΥΧΟΓΙΟΣ κυκλοφορούν:

Η Τριλογία του Κόσμου:

Το Αστέρι του Βορρά, 1998, μετ. Κώστια Κοντολέων
Ο Άρχοντας των δύο Κόσμων, 2000, μετ. Κώστια Κοντολέων
Το Κεχριμπαρένιο Τηλεσκόπιο, 2002, μετ. Κώστια Κοντολέων

Λογοτεχνία για παιδιά:

Η Λίλα, ο Τσανγκ και ο άσπρος ελέφαντας, 2000,
μετ. Κώστια Κοντολέων
Ο κόμης και ο μαύρος κυνηγός, 2000, μετ. Κώστια Κοντολέων
Τζακ ο Φτεροπόδαρος, 2000, μετ. Κώστια Κοντολέων
Ο ιππότης του ρολογιού, 2000, μετ. Κώστια Κοντολέων
Αυτό που ήμουν κάποτε, 2001, μετ. Κώστια Κοντολέων
*Η Αχτύπητη Παρέα του Νιου Κατ: Κέρινα ομοιώματα
και κάλπικα σελίνια*, 2004, μετ. Κώστια Κοντολέων
*Η Αχτύπητη Παρέα του Νιου Κατ: Στοιχήματα, κλοπές
και μασκαρέματα*, 2004, μετ. Κώστια Κοντολέων
Η Σάλι Λόκχαρτ και τα Ρουμπίνια στις Στάχτες, 2006,
μετ. Ρένια Τουρκολιά-Κυδωνιέως
Το Σκιάχτρο και ο υπηρέτης του, 2007, μετ. Άννα Κοντολέων
Η Σάλι Λόκχαρτ και ο Μάγος του Βορρά, 2007,
μετ. Ρένια Τουρκολιά-Κυδωνιέως
Η Σάλι Λόκχαρτ και η Τίγρη στο Πηγάδι, 2008,
μετ. Ρένια Τουρκολιά-Κυδωνιέως
Η Σάλι Λόκχαρτ και η Ξυπόλυτη Πριγκίπισσα, 2009,
μετ. Ρένια Τουρκολιά-Κυδωνιέως

Εικονογραφημένα:

Ένας γάτος με παπούτσια μαγικά, 2002, μετ. Κώστια Κοντολέων

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

Το εγχείρημα του Φίλιπ Πούλμαν

Μαρίζα Ντεκάστρο

Κριτικός βιβλίων για παιδιά

«Άρχισα να διηγούμαι ιστορίες μόλις κατάλαβα τι είναι οι ιστορίες. Ήταν κάτι που μ' ενθουσίαζε...» είπε κάποτε ο Φίλιπ Πούλμαν κι έγινε ένας από τους πιο αγαπητούς παραμυθάδες της εποχής μας. Χρησιμοποιούμε τον όρο *παραμυθιάς* –εκείνος που γράφει/λέει ιστορίες/φантаσιές– καταχρηστικά, αφού τα γραφτά του Πούλμαν απέχουν πολύ από αυτό που είναι τα παραμύθια, με τους σχηματικούς, επίπεδους ήρωες οι οποίοι δεν έχουν ψυχολογικό βάθος, τις λιτές περιγραφές, την ευθύγραμμη πλοκή και την εξαιρετική οικονομία στο λόγο, η οποία μας φέρνει στο νου τις απεικονίσεις των παραμυθιών στις παλιές χαλκομανίες.

Τι κάνει όμως με τα παραμύθια των Γκριμ ο συγγραφέας Φίλιπ Πούλμαν, που τα μυθιστορήματά του χαρακτηρίζονται απ' όλα όσα δεν είναι τα παραμύθια; Είναι παραμυθιάς τελικά ή όχι; Είναι και δεν είναι.

Καταρχήν, φαίνεται πως ο Πούλμαν αγαπάει αυτό το είδος – κάπου λέει μάλιστα ότι επιστρέφει στις ρίζες των παιδικών του ακουσμάτων και αναγνωσμάτων. Διάλεξε λοιπόν πενήντα γνωστά και άγνωστα παραμύθια από τη συλλογή των Γκριμ και αναμετρήθηκε μαζί τους επιχειρώντας όχι μόνο να τα *ξαναγράψει* αλλά ταυτόχρονα να τα *αφηγηθεί*. Αυτό που ενδεχομένως του έδωσε το έναυσμα να ασχοληθεί μαζί τους είναι η συνεχής παρουσία και η κυκλοφορία των παραμυθιών της συλλογής, που επαληθεύει τη σταθερή αγάπη του αναγνωστικού κοινού για τη λο-

γοτεχνία αυτού του είδους, παρόλο που πολλά είναι τόσο εμπλουτισμένα με νέα στοιχεία, ώστε κρατούν μόνο το σκελετό της αρχικής καταγραφής των Γκριμ. Η διαφορά εδώ είναι ότι ο Πούλμαν δεν ακολούθησε τον εύκολο δρόμο της διασκευής, δε θέλησε να προσθέσει μία ακόμα στις χιλιάδες που κυκλοφορούν.

Ο Φίλιπ Πούλμαν επιχειρεί να *αφηγηθεί γραπτά* τα παραμύθια που κατέγραψαν οι Γκριμ, να διατηρήσει την *προφορικότητα* τους χωρίς να τα μεταγράψει ούτε και να τα εκσυγχρονίσει. Επεμβαίνει μόνο στη ροή, σε στοιχειώδεις προσθαφαιρέσεις ή μετακινήσεις μικρών αποσπασμάτων, όπως λέει, σαν να τα αφηγούνταν ο ίδιος με το ταλέντο που διαθέτει. Σέβεται δηλαδή το αρχικό κείμενο, που κι αυτό είναι προϊόν επεξεργασίας από τους πρώτους καταγραφείς, επιμένει στη *γαλήνια ανώνυμη φωνή* και μεταφέρει μέσα από τη δική του φωνή *τις κλασικές στερεοτυπικές μορφές που ζουν σ' αυτά*. Κι επισημαίνει βέβαια ότι καθένας μπορεί όταν τα αφηγείται να κεντήσει στον καμβά τους και να δώσει τον προσωπικό του τόνο σύμφωνα με τη διάθεση της ημέρας που τα κοινωνεί στο κοινό του, με αποτέλεσμα να καταλήξουν να είναι δικό του έργο.

Ο Φίλιπ Πούλμαν δεν απλουστεύει προσαρμόζοντας το κείμενο στην αναγνωστική ικανότητα και στην υπομονή των νεαρών αναγνωστών, όπως συμβαίνει με τις διασκευές των κλασικών έργων στα οποία οι διασκευαστές αφαιρούν όσα θεωρούν περιττά, φλύαρα ή και άγρια. Αφενός αποδέχεται την άποψη των Γκριμ ότι τα παραμύθια απευθύνονται σε κοινό κάθε ηλικίας και αφετέρου δεν τα προσαρμόζει στις νόρμες του παιδικού αναγνώσματος, ακόμα και στις περιπτώσεις που κυλάει πολύ αίμα ανάμεσα στις γραμμές. Είναι αιματηρά λοιπόν τα παραμύθια του Πούλμαν, αλλά όχι τρομαχτικά, γιατί το αίμα κυλάει από τις φλέβες σημαντικών ηρώων, όπως στα κόμικς. Άλλωστε, στην εποχή τους, τα παιδιά άκουγαν τις αφηγήσεις στον κύκλο της οικογένειας, η οποία τους παρείχε το απαραίτητο περιβάλλον ασφάλειας ώστε να απαλύνονται οι φόβοι τους. Σήμερα, επισημαίνει ο συγγρα-

φέας, η κινηματογραφική βιομηχανία έχει μετατρέψει τα παραμύθια των Γκριμ σε τρυφερές πολύχρωμες ιστορίες, ενώ, από την άλλη μεριά, τα παιδιά είναι εξαιρετικά εξοικειωμένα με τη βία και το αίμα.

Στα παραμύθια των Γκριμ υπάρχει μαγεία και υπερφυσικό, αλλά και αγνότητα και αίσθημα δικαίου, στοιχεία που πάντα συγγινούν. Στην εποχή τους (αρχές του 19ου αιώνα και αργότερα) άνθιζε στη Δυτική Ευρώπη ο ρομαντισμός, με την επιστροφή στις ρίζες και στις σταθερές αξίες που απέρρεαν από τις λαϊκές παραδόσεις. Ο ρομαντισμός δεν επηρέασε μόνο τη λογοτεχνία, αλλά όλες τις τέχνες, ενώ παράλληλα, σε ιδεολογικό επίπεδο, την ίδια εποχή ξεκινούσαν οι συζητήσεις για την αναζήτηση της εθνικής ταυτότητας των λαών. Αυτά τα δύο ζητήματα, ο ρομαντισμός και η εθνική ταυτότητα, βοήθησαν στην ανάπτυξη ενός νέου πεδίου μελέτης, της λαογραφίας, η οποία αποτέλεσε, θα μπορούσαμε να πούμε, ένα από τα μέσα για τη διαμόρφωση αυτής της ταυτότητας. Στην Ελλάδα ήταν ο Νικόλαος Πολίτης, ο πατέρας της ελληνικής λαογραφίας, ο οποίος έδωσε στα τέλη του 19ου αιώνα την ώθηση για την καταγραφή και τη μελέτη των ελληνικών παραδοσιακών παραμυθιών.

Όμως, ακόμα κι αν αφήσουμε στη σκιά το ιδεολογικό πλαίσιο που αφορά την ενασχόληση με την παράδοση, το ρομαντισμό και την εθνική ταυτότητα, μας μένουν οι μύθοι με το περιεχόμενό τους, ένα είδος λογοτεχνίας παιδευτικής για κάθε κοινό και κάθε εποχή. Η ιδέα ότι τα παραμύθια ταιριάζουν σε όλες τις ηλικίες διατυπώθηκε με σαφήνεια από τον Γιάκοπ Γκριμ σ' ένα κείμενο στο οποίο έγραφε ότι ήταν απόλυτα πεπεισμένος πως ακόμα και οι πιο σοβαροί άνθρωποι και οι μεγαλύτεροι σε ηλικία, όπως αυτός, θα έβρισκαν στα παραμύθια την ποίηση, τη μυθολογία και την ιστορία. Άντεξαν λοιπόν στο χρόνο τα παραμύθια των Γκριμ, γιατί, όπως όλα τα παραδοσιακά παραμύθια, μιλούν για τις κοινές επιδιώξεις, τις νουθεσίες, τα κοινωνικά πιστεύω, τις ελπίδες, τους φόβους, για όλα τα ανθρώπινα δηλαδή. Κι όλα τα παραπά-

νω είναι στοιχεία που μπορεί να διαφοροποιήθηκαν στις μέρες μας, αλλά που σε καμιά περίπτωση δε χάθηκαν.

Οι σημειώσεις του συγγραφέα στο τέλος κάθε παραμυθιού κάνουν τη διαφορά απ' όλες τις φιλολογικές μελέτες που έχουν δημοσιευτεί κατά καιρούς από τους μελετητές. Είναι πολύτιμες γιατί ουσιαστικά ο Πούλμαν ανοίγει τα χαρτιά του στον αναγνώστη και του παρουσιάζει τις σκέψεις, τις επιλογές και τις ιδέες που γεννήθηκαν από την επεξεργασία κάθε παραμυθιού. Κριτικάρε τη δομή, υποστηρίζει τις πιθανές αλλαγές και τις επεμβάσεις που αποφάσισε, βελτιώνοντας κατά τη γνώμη του ό,τι είναι αδέξια ειπωμένο, σχολιάζει θέματα μετάφρασης από τα γερμανικά στα αγγλικά, επισημαίνει αφηγηματικά κενά, προσθέτει μικρά παραλειπόμενα. Τα παραμύθια των Γκριμ δεν είναι για τον Πούλμαν κάτι *ιερό κι αποστειρωμένο*, αλλά ένα ζωντανό σώμα κειμένων που επιδέχονται αλλαγές, παρόλο που ο ίδιος δε στοχεύει στο να δώσει μια δική του εκδοχή.

Πολλά οφείλουμε στη μετάφραση της Κώστιας Κοντολέων. Έχοντας διαβάσει αποσπάσματα από το πρωτότυπο κείμενο του Πούλμαν, πιστεύουμε ότι η μεταφράστρια αποδίδει απολύτως την καθαρή, κρυστάλλινη γραφή του συγγραφέα, δηλαδή συνταιριάζει λιτότητα και προφορικότητα σε απλή και ρέουσα γλώσσα.

Και τα παραμύθια των Γκριμ συνεχίζουν τη ζωή τους στο διηγετικές...

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

*Χρόνια πολλά τώρα είναι
που οι φανταχτερές αφηγήσεις της δικής μου εποχής
με κάνουν να πλήττω.
Αχ, πώς λαχταρούσα να ξανακούσω
εκείνες τις απλές μα βαθυστόχαστες ιστορίες
τις κρυμμένες στα παλιά λαϊκά παραμύθια.
Ιστορίες που λέγανε οι γιαγιάδες στα εγγόνια τους
αφηγήσεις γαλήνιων, ανώνυμων παραμυθιάδων
όλες τους φτιαγμένες με λόγια απλά μα μεστά σε ποίηση
και μεγάλες ιδέες.
Τέτοιες ήθελα κι εγώ ιστορίες να μπορούσα να φτιάξω.
Και ήρωες, μορφές κλασικές, στερεοτυπικές,
να ζωντανέψω,
ώστε να ακούγεται η ανάσα τους
και να σε πείθουν για τη δική τους αλήθεια.
Άλλοτε να ήταν γριές μάγισσες
άλλοτε σοφοί ερημίτες
κι άλλοτε, πάλι, αθώοι νεαροί εραστές.
Πρόσωπα σαν κι αυτά που συναντάμε
στις ιστορίες των Γκριμ, του Γιουνγκ, του Βέρντι
και της κομέντια ντελ άρτε*

Αυτά γράφει ο Αμερικανός ποιητής Τζέιμς Μέριλ στην αρχή του «Βιβλίου του Εφραίμ», του πρώτου μέρους του εξαιρετικά μακροσκελούς ποιήματός του *The Changing Light at Sandover* (1982). Μιλώντας για τον τρόπο μέσω του οποίου ελπίζει να διηγηθεί μια προσωπική ιστορία, ξεχωρίζει δυο από τα σημαντικότερα

χαρακτηριστικά του παραμυθιού όπως εκείνος το αντιλαμβάνεται: τη «γαλήνια ανώνυμη» φωνή μέσω της οποίας λέγεται, και τις «κλασικές στερεοτυπικές μορφές» που ζουν σ' αυτό.

Όταν ο Μέριλ αναφέρει τη λέξη «Γκριμ», δε χρειάζεται να δώσει περισσότερες διευκρινίσεις: όλοι μας ξέρουμε τι εννοεί. Για τους περισσότερους Δυτικούς αναγνώστες και συγγραφείς τα τελευταία διακόσια χρόνια, το *Kinder- und Hausmärchen* (Παιδικά και οικογενειακά παραμύθια) των αδελφών Γκριμ υπήρξε η πηγή και η προέλευση του δυτικού παραμυθιού, η μεγαλύτερη συλλογή, η περισσότερο διαδεδομένη στον μεγαλύτερο αριθμό γλωσσών, το καταφύγιο όλων όσοι αισθανόμαστε πως είναι μοναδική σ' αυτό το είδος παραμυθιού.

Αλλά, ακόμα κι αν οι αδελφοί Γκριμ δεν είχαν συγκεντρώσει όλα εκείνα τα παραμύθια, δεν υπάρχει αμφιβολία πως κάποιος άλλος θα το είχε κάνει. Στην πραγματικότητα κι άλλοι είχαν ήδη κάνει κάτι παρόμοιο. Οι αρχές του 19ου αιώνα ήταν μια περίοδος μεγάλης πνευματικής έξαψης στη Γερμανία, μια περίοδος όπου οι φοιτητές της νομικής, της ιστορίας, της γλωσσολογίας ερευνούσαν και διαφωνούσαν ως προς το τι σήμαινε το να είναι κανείς Γερμανός αρχικά, όταν δεν υπήρχε η Γερμανία όπως την ξέρουμε σήμερα, αλλά τριακόσια ή περίπου τόσα ανεξάρτητα κρατίδια – βασιλεια, πριγκιπάτα, μεγάλα δουκάτα, δουκάτα, κομητείες, μαρκεσιάτα, εκλογικά σώματα, επισκοπείες και πάει λέγοντας, τα θραύσματα από τα συντρίμια της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας.

Τα δεδομένα της ζωής των αδελφών Γκριμ δεν είναι αξιοσημείωτα. Ο Γιάκοπ (1785-1863) και ο Βίλχελμ (1786-1859) ήταν οι μεγαλύτεροι επιζήσαντες γιοι του Φίλιπ Βίλχελμ Γκριμ, ενός επιτυχημένου δικηγόρου του Χάναου στο πριγκιπάτο της Έσης, και της γυναίκας του, Δωροθέας. Έλαβαν κλασική εκπαίδευση και διαπαιδαγωγήθηκαν σύμφωνα με τους κανόνες της Μεταρρυθμισμένης Καλβινιστικής Εκκλησίας. Έξυπνοι, φιλόπονοι και στοχαστικοί, σκόπευαν να ακολουθήσουν το επάγγελμα του νο-

μικού πατέρα τους, στο οποίο χωρίς αμφιβολία θα είχαν διακριθεί· αλλά ο ξαφνικός θάνατός του το 1796 σήμαινε πως η οικογένεια, που τώρα πια περιλάμβανε στους κόλπους της έξι παιδιά, θα έπρεπε να βασιζέται στη στήριξη των συγγενών τους από την πλευρά της μητέρας τους. Η θεία τους Ενριέτα Τσίμερ, κυρία επί των τιμών στην αυλή του πρίγκιπα στο Κάσελ, βοήθησε τον Γιάκοπ και τον Βίλχελμ να βρουν θέση στο Lyzeum ή γυμνάσιο, από το οποίο αποφοίτησαν και οι δυο τους πρώτοι στις τάξεις τους. Αλλά τα χρήματα εξακολουθούσαν να είναι ελάχιστα, κι όταν γράφτηκαν στο Πανεπιστήμιο του Μάρμπουργκ, αναγκάστηκαν να ζουν πολύ λιτά.

Στο Μάρμπουργκ επηρεάστηκαν από τον καθηγητή Φρίντριχ Καρλ φον Σαβινί, του οποίου η άποψη πως η νομική επιστήμη πηγάζει φυσικά από τη γλώσσα και την ιστορία του ανθρώπου και δε θα έπρεπε να εφαρμόζεται αυθαίρετα από τους κατέχοντες έστρεψε τους Γκριμ στη μελέτη της φιλοσοφίας. Μέσω του φον Σαβινί και της γυναίκας του, Κουνιγκούντε Μπρεντάνο, έκαναν επαφές με τον κύκλο γνωριμιών του αδελφού της, Κλέμενς Μπρεντάνο, και του Άχιμ φον Άρνιμ, ο οποίος παντρεύτηκε την άλλη αδελφή του Μπρεντάνο, τη συγγραφέα Μπετίνα. Μια από τις ενασχολήσεις αυτής της ομάδας ήταν οι γερμανικές λαϊκές παραδόσεις. Ο ενθουσιασμός τους γι' αυτό το θέμα είχε ως αποτέλεσμα το *Des Knaben Wunderhorn* (*Το μαγικό βούκινο της νιότης*) των Άρνιμ και Μπρεντάνο, μια συλλογή λαϊκών τραγουδιών και λαϊκής ποίησης όλων των ειδών, ο πρώτος τόμος του οποίου εκδόθηκε το 1805 και έγινε αμέσως δημοφιλής.

Οι αδελφοί Γκριμ ενδιαφέρθηκαν φυσικά γι' αυτό, αλλά όχι άκριτα: Ο Γιάκοπ έγραψε ένα γράμμα στον Βίλχελμ τον Μάιο του 1809 εκφράζοντας την αποδοκιμασία του για τον τρόπο που οι Μπρεντάνο και φον Άρνιμ είχαν επεξεργαστεί το υλικό τους, κάνοντας περικοπές και προσθήκες, εκσυγχρονίζοντας και ξαναγράφοντάς το όπως πίστευαν πως ταίριαζε καλύτερα. Αργότερα, οι Γκριμ –και ιδιαίτερα ο Βίλχελμ– θα επικρίνονταν σχε-

δόν για το ίδιο ζήτημα αναφορικά με τον τρόπο που είχαν επεξεργαστεί την προέλευση του υλικού τους για το *Kinder- und Hausmärchen*.

Σε κάθε περίπτωση, η απόφαση των αδελφών Γκριμ να συγκεντρώσουν και να εκδώσουν παραμύθια με νεράιδες και ξωτικά δεν ήταν μεμονωμένο φαινόμενο, αλλά μέρος μιας ευρέως διαδεδομένης ενασχόλησης της εποχής.

Οι πηγές στις οποίες βασίστηκαν ήταν ταυτόχρονα προφορικές και λογοτεχνικές. Ένα πράγμα που δεν έκαναν ήταν να περιδιαβούν τις περιοχές έξω από τις πόλεις ψάχνοντας να βρουν αγρότες στα χωράφια και στις αγροικίες τους και να καταγράψουν τις ιστορίες τους λέξη προς λέξη. Κάποιες από τις ιστορίες τους πάρθηκαν κατευθείαν από λογοτεχνικές πηγές: δυο από τις καλύτερες, «Ο ψαράς και η γυναίκα του» (σελ. 130) και το «Αγριοκυπαρίσσι» (σελ. 239), στάλθηκαν σ' αυτούς γραπτώς από το ζωγράφο Φίλιπ Ότο Ρούνγκε, και αναπαράχθηκαν από τους Γκριμ στη διάλεκτο των χαμηλών γερμανικών, στην οποία τις έγραψε ο Ρούνγκε. Οι περισσότερες από τις υπόλοιπες προήλθαν μέσω του προφορικού λόγου από ανθρώπους διαφορετικών κοινωνικών βαθμίδων της μεσαίας τάξης, συμπεριλαμβανομένων οικογενειακών φίλων, μία εκ των οποίων ήταν η Δωροθέα Βιλντ, κόρη ενός φαρμακοποιού, την οποία ο Βίλχελμ Γκριμ τελικά παντρεύτηκε. Ύστερα από διακόσια χρόνια, είναι αδύνατον να πούμε πόσο ακριβείς ήταν οι μεταγραφές τους, αλλά το ίδιο ισχύει και για κάθε συλλογή λαϊκών μύθων ή τραγουδιών πριν έρθει η εποχή των μαγνητοφώνων. Αυτό που έχει σημασία είναι η δύναμη και η ζωντάνια των εκδοχών που εξέδωσαν.

Η συνεισφορά των αδελφών Γκριμ στη μελέτη της γλώσσας και της λογοτεχνίας εξακολούθησε να είναι σημαντική και διαρκής. Ο Νόμος των Γκριμ, που διατυπώθηκε από τον Γιάκομπ, περιγράφει συγκεκριμένες ηχητικές αλλαγές στην ιστορία των γερμανικών γλωσσών· και μαζί οι αδελφοί εργάστηκαν για το πρώτο μεγάλο γερμανικό λεξικό. Το 1837 συνέβη αυτό που ήταν πι-

θανότατα το πιο συνταρακτικό γεγονός της ζωής τους: μαζί με πέντε άλλους πανεπιστημιακούς συναδέλφους τους, αρνήθηκαν να δώσουν όρκο υποταγής στον καινούργιο βασιλιά του Ανόβερου, τον Ερνέστο Αύγουστο, επειδή είχε παρανόμως διαλύσει το σύνταγμα. Ως αποτέλεσμα αυτής της πράξης, αποπέμφθηκαν από τις πανεπιστημιακές θέσεις τους και αναγκάστηκαν να αναλάβουν θέσεις στο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου.

Αλλά τα ονόματά τους εξακολουθούν να είναι γνωστά κυρίως χάρη στο *Kinder- und Hausmärchen*. Η πρώτη έκδοση κυκλοφόρησε το 1812 και η συλλογή πραγματοποιήσε έξι επιπλέον εκδόσεις –με τον Βίλχελμ, σ' αυτή τη φάση, να διεκπεραιώνει το μεγαλύτερο μέρος της εκδοτικής διαδικασίας– μέχρι την έβδομη και τελική, του 1857, που εκείνη την περίοδο ήταν εξαιρετικά δημοφιλής. Μοιράζεται τη φήμη της μόνον με τις *Χίλιες και μία νύχτες*: αυτές οι δυο είναι οι πιο σημαντικές συλλογές λαϊκών μύθων με τη μεγαλύτερη επιρροή που εκδόθηκαν ποτέ. Κι όχι μόνο η ίδια η συλλογή μεγάλωσε ακόμα περισσότερο, αλλά και οι ίδιοι οι μύθοι άλλαξαν καθώς έφευγε ο 19ος αιώνας, και στα χέρια του Βίλχελμ έγιναν λιγάκι πιο μακροσκελείς, σε κάποιες περιπτώσεις πιο περίτεχνοι, περιστασιακά πιο σεμνότυφοι, σίγουρα πιο ευσεβείς απ' ό,τι ήταν όταν πρωτοξεκίνησαν.

Μελετητές της λογοτεχνίας και της λαογραφίας, της ιστορίας του πολιτισμού και της πολιτικής, θεωρητικοί του Φρόιντ, του Γιουνγκ, του χριστιανισμού, του μαρξισμού, του στρουκτουραλισμού, του μεταστρουκτουραλισμού, του φεμινισμού, του μεταμοντερνισμού και όλων των άλλων τάσεων έχουν βρει τεράστιο και πλούσιο υλικό για τις μελέτες τους σ' αυτούς τους 210 μύθους. Μερικά από τα βιβλία και τα δοκίμια που έχω βρει πιο χρήσιμα και ενδιαφέροντα είναι καταγεγραμμένα στη *Βιβλιογραφία*, και χωρίς αμφιβολία αυτά και άλλα έχουν επηρεάσει την ανάγνωσή μου και την εκ νέου αφήγηση των παραμυθιών με τρόπους ασυνείδητους.

Αλλά το βασικό μου ενδιαφέρον αφορούσε πάντα το πώς οι μύθοι λειτούργησαν *ως ιστορίες*. Αυτό που κυρίως ξεκίνησα να κάνω σ' αυτό το βιβλίο ήταν να πω τις καλύτερες και πιο ενδιαφέρουσες από αυτές, απαλείφοντας οτιδήποτε θα μπορούσε να τις εμποδίσει να ρέουν απρόσκοπτα. Δεν ήθελα να τις τοποθετήσω σε μοντέρνα περιβάλλοντα ή να δημιουργήσω προσωπικές ερμηνείες ή να συνθέσω ποιητικές παραλλαγές των αυθεντικών· απλώς ήθελα να δημιουργήσω μια εκδοχή που να είναι απολύτως κατανοητή. Η ερώτηση που με καθοδηγούσε ήταν: «Πώς θα έλεγα αυτή την ιστορία ο ίδιος αν την είχα ακούσει να λέγεται από κάποιον άλλο και ήθελα να τη μεταφέρω;» Όποιες αλλαγές έχω κάνει είναι με γνώμονα το να βοηθήσω την ιστορία να αναδυθεί πιο φυσικά με τη δική μου φωνή. Αν, όπως ενίοτε συνέβαινε, πίστευα πως ήταν δυνατή μια βελτίωση, είτε έκανα μια δυο μικρές αλλαγές στο ίδιο το κείμενο είτε πρότεινα μια μεγαλύτερη στις σημειώσεις που ακολουθούν την ιστορία. (Μια τέτοια περίπτωση έχουμε στην ιστορία «Η πριγκίπισσα με τις χίλιες γούνες» [σελ. 310], η οποία μου φαίνεται πως είναι ημιτελής στο αρχικό κείμενο.)

«Κλασικές στερεοτυπικές μορφές»

Δεν υπάρχει ψυχολογία σ' ένα παραμύθι. Οι ήρωές του έχουν ελάχιστη εσωτερική ζωή· τα κίνητρά τους είναι σαφή και πρόδηλα. Αν οι άνθρωποι είναι καλοί, είναι καλοί, και αν είναι κακοί, είναι κακοί. Ακόμα και όταν η πριγκίπισσα στα «Τρία φύλλα του φιδιού» (σελ. 122) ανεξήγητα και αχάριστα στρέφεται ενάντια στον άντρα της, το γνωρίζουμε από την ίδια τη στιγμή που συμβαίνει. Τίποτα παρόμοιο δεν αποκρύπτεται. Οι τρόμοι και τα μυστήρια της ανθρώπινης γνώσης, οι ψίθυροι της μνήμης, οι παρορμήσεις που προέρχονται από τα σχεδόν ασυνείδητα συναισθήματα λύπης ή αμφιβολίας ή επιθυμίας που είναι σε μεγά-

λο βαθμό μέρος της θεματικής –του περιεχομένου– του μοντέρνου μυθιστορήματος απουσιάζουν εντελώς εδώ. Κάποιος θα μπορούσε σχεδόν να πει πως οι ήρωες σ' ένα παραμύθι δεν έχουν στην πραγματικότητα συνείδηση.

Σπάνια έχουν ονόματα δικά τους. Το συνηθέστερο είναι να είναι γνωστοί από το επάγγελμά τους ή την κοινωνική τους θέση ή από μια ιδιορρυθμία στο ντύσιμό τους: ο μυλωνάς, η πριγκίπισσα, ο καπετάνιος, το αρκουδοτόμαρο, η Κοκκινোসκουφίτσα. Στις περιπτώσεις που έχουν ένα όνομα, είναι συνήθως Χανς, όπως Τζακ είναι ο ήρωας κάθε βρετανικού παραμυθιού.

Η πιο ταιριαστή εικονογραφική αναπαράσταση ηρώων παραμυθιών έχω την άποψη πως δε βρίσκεται σε καμιά από τις όμορφα εικονογραφημένες εκδόσεις των Γκριμ που έχουν κυκλοφορήσει μέσα στα χρόνια, αλλά στις μικρές, κομμένες από χαρτόνι φιγούρες που βρίσκουμε στο θέατρο-μινιατούρα. Είναι επίπεδες, όχι στρογγυλές. Μόνο η μία πλευρά τους είναι ορατή από το κοινό, αλλά αυτή είναι η μόνη πλευρά που χρειαζόμαστε: η άλλη πλευρά είναι κενή. Είναι ζωγραφισμένες σε στάσεις έντονης δραστηριότητας ή πάθους, ώστε η συμμετοχή τους στο θεατρικό έργο να μπορεί εύκολα να γίνει αντιληπτή από κάποια απόσταση.

Μερικοί από τους χαρακτήρες των παραμυθιών έρχονται σε πολλαπλάσια σύνολα. Τα δώδεκα αδέρφια στην ιστορία με αυτό το όνομα, οι δώδεκα πριγκίπισσες στα «Παπούτσια που έλιωναν στο χορό» (σελ. 421), οι επτά νάνοι στην ιστορία της Χιονάτης (σελ. 262) –ελάχιστα, έως καθόλου στοιχεία– είναι τα υπαρκτά στοιχεία που επιτρέπουν να ξεχωρίσει κανείς το ένα από το άλλο. Η αναφορά του Τζέιμς Μέριλ στην *κομέντια ντελ άρτε* είναι εύστοχη εδώ: ο χαρακτήρας της *κομέντια* Πουλτσινέλα ήταν το θέμα μιας διάσημης συλλογής πινάκων του Τζαντομένικο Τιέπολο (1727-1804), που τον απεικονίζει όχι ως μεμονωμένο χαρακτήρα αλλά ως ένα πλήθος πανομοιότυπων ηλιθίων. Σ' έναν πίνακα ίσως να υπάρχουν δώδεκα ή περισσότεροι Πουλτσινέλα που προσπαθούν να φτιάξουν ταυτόχρονα σούπα ή κοιτάζουν

έκπληκτοι μια στρουθοκάμηλο. Ο ρεαλισμός δεν μπορεί να διαχειριστεί την ιδέα των πολλαπλάσιων· οι δώδεκα πριγκίπισσες που βγαίνουν όλες τους κάθε βράδυ και χορεύουν μέχρι να λιώσουν τα παπούτσια τους, οι επτά νάνοι που κοιμούνται στα κρεβάτια τους πλάι πλάι ζουν σε μια εντελώς άλλη σφαίρα, ανάμεσα στο αφύσικο και στο παράλογο.

Γρηγοράδα

Η γρηγοράδα είναι μεγάλη αρετή στο παραμύθι. Ένα καλό παραμύθι κινείται με εξωπραγματική ταχύτητα από γεγονός σε γεγονός, σταματώντας προσωρινά για να πει τόσα όσα χρειάζονται και τίποτα περισσότερο. Τα καλύτερα παραμύθια είναι εξαιρετικά παραδείγματα αυτών που χρειάζεσαι και εκείνων που δε χρειάζεσαι: σύμφωνα με την παρομοίωση του Ράντγιαρντ Κίπλινγκ, φλόγες που λαμπαδιάζουν επειδή όλες οι στάχτες έχουν αναμοχλευτεί.

Η αρχή ενός παραμυθιού για παράδειγμα. Όλο κι όλο που έχουμε ανάγκη είναι οι λέξεις «Μια φορά...» και φύγαμε:

Μια φορά κι έναν καιρό ζούσε ένας φτωχός άντρας που δεν μπορούσε πια να συντηρήσει το μοναχογιό του. Όταν ο γιος το συνειδητοποίησε, του είπε: «Πατέρα, δεν έχει πια νόημα να μένω εδώ μαζί σου. Είμαι μόνο ένα ασήκωτο φορτίο για σένα. Θα φύγω από το σπίτι και θα πάω να ζητήσω αλλού την τύχη μου».

(«Τα τρία φύλλα του φιδιού», σελ. 122)

Έπειτα από λίγες παραγράφους, έχει ήδη παντρευτεί την κόρη ενός βασιλιά. Ή αυτό:

Μια φορά κι έναν καιρό ζούσε ένας αγρότης που είχε όσα χρήματα και γη ήθελε, αλλά, παρά τα πλούτη του, ένα μόνο πράγμα έλειπε από τη ζωή του. Αυτός και η γυναίκα του δεν είχαν αποκτήσει ένα παιδάκι. Όταν συναντιόταν με τους άλλους αγρότες στην πόλη

ή στην αγορά, συχνά εκείνοι τον πείραζαν και τον ρωτούσαν γιατί αυτός και η γυναίκα του δεν είχαν καταφέρει μέχρι τότε να κάνουν αυτό που τα ζωντανά τους έκαναν ανελλιπώς. Μπας και δεν ήξεραν πώς να το κάνουν; Στο τέλος αυτός έχασε την ψυχραιμία του, κι όταν γύρισε στο σπίτι του, πήρε όρκο και είπε: «Εγώ θα αποκτήσω παιδάκι, ακόμα κι αν είναι σκαντζοχοιράκι».

(«Χανς-Σκαντζοχοιράκι-μου», σελ. 385)

Η ταχύτητα είναι συναρπαστική. Μπορείς να πας τόσο γρήγορα ωστόσο μόνο αν ταξιδεύεις ξεκούραστα: έτσι, καμιά πληροφορία που θα έψαχνες σ' ένα μοντέρνο μυθιστόρημα –ονόματα, παρουσιαστικά, προϊστορία, κοινωνικό περιβάλλον κτλ.– δεν είναι παρούσα. Και αυτό, φυσικά, είναι μέρος της εξήγησης για την έλλειψη ζωντανίας των χαρακτήρων. Το παραμύθι ενδιαφέρεται πολύ περισσότερο γι' αυτό που τους συμβαίνει ή για αυτό το οποίο γίνονται αιτία να συμβεί, παρά για την προσωπικότητά τους.

Όταν γράφεις ένα τέτοιου είδους παραμύθι, δεν είναι πάντοτε εύκολο να σιγουρευτείς για το ποια γεγονότα είναι αναγκαία και ποια περιττά. Οποιοσδήποτε θέλει να μάθει πώς να πει ένα παραμύθι θα μπορούσε να κάνει πολύ χειρότερα από το να μελετήσει τους «Μουζικάντηδες της Βρέμης» (σελ. 190), ταυτόχρονα παράδοξη μικρή ιστορία και αριστούργημα, στο οποίο η διήγηση δε φορτώνει ούτε μία περιττή ουγγιά. Κάθε παράγραφος προάγει την ιστορία.

Σχήματα λόγου και περιγραφές

Δεν υπάρχουν σχήματα λόγου στα παραμύθια εκτός από τα πιο προφανή. Λευκό σαν το χιόνι, κόκκινο σαν το αίμα: κι αυτό είναι όλο. Ούτε υπάρχει εκεί κάποια πιστή περιγραφή του φυσικού κόσμου ή απόμων. Ένα δάσος είναι πυκνό, η περιγίπισσα

είναι όμορφη, τα μαλλιά της είναι χρυσαφένια, δεν υπάρχει λόγος να ειπωθούν περισσότερα. Όταν αυτό που θέλεις να μάθεις είναι τι συμβαίνει στη συνέχεια, τα καλλολογικά στοιχεία το μόνο που μπορούν να κάνουν είναι να εκνευρίσουν.

Σε μια ιστορία ωστόσο υπάρχει ένα απόσπασμα όπου επιτυχώς συνδυάζονται η όμορφη περιγραφή με τη σχέση των γεγονότων με τέτοιο τρόπο που το ένα δεν μπορεί να λειτουργήσει χωρίς το άλλο. Η ιστορία είναι το «Αγριοκυπαρίσσι» και το απόσπασμα στο οποίο αναφέρομαι είναι αυτό που ακολουθεί μετά την ευχή που έχει κάνει η σύζυγος για ένα παιδί τόσο κόκκινο όσο το αίμα και τόσο λευκό όσο το χιόνι (σελ. 239-40). Συνδέει την εγκυμοσύνη της με το πέραςμα των εποχών:

Ένας μήνας πέρασε και το χιόνι εξαφανίστηκε.

Δuo μήνες πέρασαν κι όλα πρασίνισαν πάνω στη γη.

Τρεις μήνες πέρασαν και λουλούδιασε όλη η Φύση.

Τέσσερις μήνες πέρασαν κι όλα τα κλαδιά στα δέντρα του δάσους δυνάμωσαν και πύκνωσαν και τα πουλιά κελαηδούσαν τόσο δυνατά που τα δάση αντηχούσαν από τα κελαηδήματα τους και τα άνθη έπεφταν από τα δέντρα.

Πέντε μήνες πέρασαν κι η γυναίκα σάθηκε κάτω από το αγριοκυπαρίσσι. Σκόρπιζε γύρω του τέτοια ευωδιά που η καρδιά της αναπήδησε στο στήθος της κι έπεσε γονατιστή από τη χαρά της.

Έξι μήνες πέρασαν και τα φρούτα έδεσαν και βάρυναν κι η γυναίκα έμεινε ακίνητη.

Όταν είχαν περάσει επτά μήνες, έκοψε τους καρπούς του κι έφαγε τόσο πολλούς που ένιωσε ξαφνικά άρρωστη και θλιμμένη.

Αφού πέρασε κι ο όγδοος μήνας, κάλεσε τον άντρα της και του είπε κλαίγοντας: «Αν πεθάνω, θάψε με κάτω από το αγριοκυπαρίσσι».

Αυτό είναι θαυμάσιο, αλλά –όπως αφήνω να εννοηθεί στις σημειώσεις μου για την ιστορία, σελ. 253 κ.ε.– είναι θαυμάσιο κατά έναν περίεργο τρόπο: υπάρχουν ελάχιστα που μπορεί να κά-

νει οποιοσδήποτε αφηγητής αυτού του παραμυθιού για να το βελτιώσει. Θα πρέπει να αποδοθεί ακριβώς όπως είναι εδώ, ή τουλάχιστον οι διαφορετικοί μήνες θα πρέπει να αποδοθούν με εξίσου διαφορετικά χαρακτηριστικά και προσεκτικά να συνδεθούν κατά εξίσου ουσιαστικούς τρόπους με την ανάπτυξη του παιδιού στη μήτρα της μητέρας του, και αυτή η ανάπτυξη ταυτόχρονα με το αγριοκυπαρίσσι θα είναι χρήσιμη στη μετέπειτα ανάστασή του.

Ωστόσο πρόκειται για μια μεγάλη και σπάνια εξαίρεση. Στα περισσότερα από αυτά τα παραμύθια, όπως ακριβώς οι ήρωές τους είναι επίπεδοι, έτσι και η περιγραφή είναι απύσχα. Στις μετέπειτα εκδόσεις, είναι αλήθεια, η αφήγηση του Βίλχελμ έγινε λιγάκι πιο πολυπόικλη και εφευρετική, αλλά το πραγματικό ενδιαφέρον του παραμυθιού εξακολουθεί να βρίσκεται σ' αυτό που συνέβη και σ' αυτό που συνέβη μετά. Οι τύποι είναι τόσο κοινότοποι, η έλλειψη ενδιαφέροντος για τη λεπτομέρεια των πραγμάτων τόσο διαδεδομένη, που σε σοκάρει πραγματικά να διαβάζεις μια πρόταση σαν κι αυτή στο «Γιορίντα και Γιορίνγκελ» (σελ. 321-22):

Ήταν όμορφο απόγευμα· ο ήλιος έλαμπε ζεστός πάνω στους κορμούς των δέντρων, κάνοντας αντίθεση με το σκούρο πράσινο του πυκνού δάσους, και οι δεκοχτούρες γουργουρίζαν θλιμμένα πάνω στις γέριμες οξιές.

Ξαφνικά η συγκεκριμένη ιστορία σταματάει να ακούγεται σαν παραμύθι και αρχίζει να ακούγεται σαν κάτι που γράφτηκε με λογοτεχνικό τρόπο από έναν ρομαντικό συγγραφέα όπως ο Νοβάλις ή ο Ζαν Πολ. Η γαλήνια, ανώνυμη σχέση των γεγονότων έχει υποχωρήσει, για να πάρει τη θέση της μια πρόταση με ξεχωριστή ευαισθησία: σ' ένα απλό μυαλό εντυπώθηκε η σφραγίδα της φύσης, είδε αυτές τις λεπτομέρειες με τη φαντασία του και τις κατέγραψε. Ο έλεγχος που διαθέτει ένας συγγραφέας πά-

νω στα σχήματα λόγου και το ταλέντο στις περιγραφές είναι ένα από τα πράγματα που τον κάνουν μοναδικό, αλλά τα παραμύθια δε βγαίνουν ακέραια και αμετάβλητα από τα μυαλά των μεμονωμένων συγγραφέων τελικά· η μοναδικότητα και η εφευρετικότητα δεν τους προκαλούν κανένα ενδιαφέρον.

Αυτό εδώ δεν είναι κείμενο

Το *Προελόντιο* του Γουίλιαμ Γουέρτζγουερθ ή ο *Οδυσσέας* του Τζέιμς Τζόις ή οποιοδήποτε άλλο λογοτεχνικό έργο υφίσταται πρωτίστως ως κείμενο. Οι λέξεις στη σελίδα είναι αυτές που είναι. Και είναι δουλειά ενός εκδότη (επιμελητή) ή ενός κριτικού λογοτεχνίας να προσέξει τι ακριβώς σηματοδοτούν εκείνες οι λέξεις και ν' αποσαφηνίσει κείμενα στα οποία υπάρχουν αποκλίνουσες αναγνώσεις σε διαφορετικές εκδόσεις, να βεβαιωθεί πως ο αναγνώστης μπορεί να συναντηθεί σωστά με το κείμενο που συγκροτεί το έργο.

Αλλά ένα παραμύθι δεν είναι τέτοιου είδους κείμενο. Είναι μια μεταγραφή βασισμένη σε μία ή περισσότερες εκδοχές λέξεων που έχει προφέρει ένας εκ των πολλών ανθρώπων που έχουν πει αυτή την ιστορία. Τα πάντα, φυσικά, επηρεάζουν τις λέξεις που τελικά καταγράφονται. Ένας παραμυθιάς θα μπορούσε να αφηγηθεί την ιστορία πιο πλουσιοπάροχα, πιο υπερβολικά μια μέρα σε σύγκριση με κάποια επόμενη, που μπορεί να είναι κουρασμένος ή να μην έχει διάθεση. Μια μεταγραφέας θα μπορούσε ν' ανακαλύψει κάποια στιγμή ότι τα εργαλεία της δουλειάς της δεν ανταποκρίνονται: μια ψύξη στο κεφάλι μπορεί να επιφέρει δυσκολίες στην ακοή ή να προξενήσει διακοπές στην καταγραφή από φτερνίσματα ή βήχα. Ένα άλλο ατύχημα θα μπορούσε να την επηρεάσει κι αυτό: μια καλή ιστορία θα μπορούσε να βρεθεί στο στόμα ενός λιγότερο επαρκούς αφηγητή.

Αυτό έχει μεγάλη σημασία, επειδή οι αφηγητές διαφέρουν ως

προς το ταλέντο τους να αφηγούνται, ως προς τις τεχνικές τους, ως προς τις μεθόδους τους επί της διαδικασίας. Οι Γκριμ ήταν σε μεγάλο βαθμό εντυπωσιασμένοι από την ικανότητα μιας από τις πηγές τους, της Δωροθέας Φίμαν, να λέει μια ιστορία για δεύτερη φορά με τις ίδιες λέξεις που είχε χρησιμοποιήσει και την πρώτη φορά, κάνοντας έτσι εύκολη τη μεταγραφή· οι ιστορίες που προέρχονται από αυτή είναι ιδιαίτερα συγκροτημένες, με εξαιρετική φροντίδα και ακρίβεια. Εντυπωσιάστηκα κι εγώ το ίδιο όταν επεξεργαζόμουν τις ιστορίες της γι' αυτό το βιβλίο.

Αντίστοιχα, ένας αφηγητής θα μπορούσε να έχει ταλέντο στην κωμωδία, κάποιος άλλος στην αγωνία και στο δράμα, κι ένας άλλος στο πάθος και στο συναίσθημα. Φυσικά, ο καθένας τους θα διαλέξει ιστορίες που θα αναδείξουν στο μέγιστο τα ταλέντα του. Όταν ο Χ σπουδαίος κωμικός αφηγείται μια ιστορία, θα επινοήσει γελοίες λεπτομέρειες ή αστεία επεισόδια που οι ακροατές του θα τα θυμούνται και θα τα μεταφέρουν και σε άλλους, κι έτσι η ιστορία θα τροποποιηθεί λιγάκι από τα λεγόμενά του· και η Ψ αυθεντική αφηγήτρια ιστοριών τρόμου και αγωνίας θα επινοήσει διάφορες λεπτομέρειες ανάλογα με το ύφος της, κι οι επινοήσεις και οι αλλαγές που θα κάνει θα γίνουν μέρος του παραδοσιακού τρόπου αφήγησης μιας ιστορίας, μέχρι να ξεχαστούν ή να ωραιοποιηθούν ή να βελτιωθούν κι αυτές με τη σειρά τους.

Το παραμύθι βρίσκεται σε μια ανέμη κατάσταση γίνεσθαι και αλλαγής. Το να μένεις μόνο σε μια εκδοχή ή σε μια μετάφραση είναι σαν να φυλακίζεις έναν κοκκινολαίμη σ' ένα κλουβί*. Αν εσύ, ο αναγνώστης, θέλεις να πεις κάποια από τις ιστορίες αυτού του βιβλίου, ελπίζω πως θα νιώσεις ελεύθερος να μην είσαι περισσότερο πιστός απ' όσο θα ήθελες να είσαι. Έχεις την εξαιρετική ελευθερία να επινοήσεις κι άλλες λεπτομέρειες εκτός από

* Είναι κάτι που «γίνεται αιτία να δημιουργηθεί μεγάλη αναταραχή στον ουρανό» (Γουίλιαμ Μπλέικ, “Auguries of Innocence”, 1803).

αυτές που έχω περάσει ή επινοήσει εδώ. Στην πραγματικότητα, δεν έχεις μόνο το ελεύθερο να το κάνεις: επιβάλλεται να κάνεις την ιστορία δική σου.* Ένα παραμύθι δεν είναι κείμενο.

Ιστορίες φτιαγμένες με λόγια απλά μα μεστά σε ποίηση

Μπορεί ο συγγραφέας όποιας εκδοχής ενός παραμυθιού να πλησιάσει ποτέ το ιδανικό ύψος του Τζέιμς Μέριλ, το «γαλήνιο, ανώνυμο»; Φυσικά, ο συγγραφέας ίσως να μην το επιθυμεί αυτό. Έχουν υπάρξει πολλές, και θα υπάρξουν πολύ περισσότερες, εκδοχές αυτών των ιστοριών που είναι γεμάτες από τις μελαγχολικές ιδεοληψίες του συγγραφέα ή τη σπινθηροβόλο προσωπικότητά του ή τα πολιτικά πάθη του. Οι ιστορίες μπορούν να το αντιμετωπίσουν αυτό. Αλλά, ακόμα και αν θέλουμε να είμαστε γαλήνιοι και ανώνυμοι, νομίζω πως πιθανόν να είναι αδύνατον να το πετύχουμε πλήρως και πως τα προσωπικά υφολογικά ίχνη μας εκτείνονται αποτυπωμένα σε κάθε παράγραφο εν αγνοία μας.

Το μόνο πράγμα που έχουμε να κάνουμε είναι, κατά τη γνώμη μου, να πασχίζουμε για σαφήνεια και να πάψουμε ν' ανησυχούμε γι' αυτό. Η αφήγηση αυτών των ιστοριών είναι μια απόλαυση που θα ήταν κρίμα να καταστραφεί από την αγωνία. Μια τεράστια ανακούφιση και ευχαρίστηση, όπως ο γλυκός άνεμος που δροσίζει τον νεαρό κόμη όταν ξαπλώνει για να ξεκουραστεί στο «Χινοκόριτσο στην πηγή» (σελ. 467), τυλίγει το συγγραφέα που συνειδητοποιεί πως δεν είναι αναγκαίο να *επινοήσει την ιστορία*: το υλικό της ιστορίας είναι ήδη εκεί, απλά όπως και η αλληλουχία των συγχορδιών σ' ένα τραγούδι είναι έτοιμη για τον μουσικό της τζαζ, και το έργο που έχουμε εμείς να επιτελέσου-

* «Κανένα παραμύθι δεν είναι όμορφο αν δεν το στολίσουμε λιγάκι»: παροιμία της Τσοκάνης που παραθέτει ο Ίταλο Καλβίνο στην εισαγωγή του στο βιβλίο *Italian Folktales* (London: Penguin Books, 1982).

με είναι να βαδίσουμε μετρώντας τα βήματα από χορδή σε χορδή, από γεγονός σε γεγονός, όσο πιο αλαφροπάτητα και λικνιστικά μπορούμε. Όπως στην τζαζ, έτσι και η αφήγηση μιας ιστορίας είναι μια δεξιότητα που απαιτεί τέχνη, και η συγγραφή είναι κι αυτή μια δεξιότητα που απαιτεί τέχνη.

Τελικά, θα μπορούσα να συστήσω σε οποιονδήποτε θέλει να πει αυτές τις ιστορίες να μη φοβάται να είναι προληπτικός. Αν έχετε ένα τυχερό στίλο, χρησιμοποιήστε το. Αν μιλάτε πιο δυναμικά και πιο εξυπνα όταν φοράτε μια κόκκινη κάλτσα και μια μπλε, ντυθείτε έτσι. Όταν δουλεύω, είμαι εξαιρετικά προληπτικός. Η δική μου πρόληψη έχει να κάνει με τη λαλιά με την οποία αναδύεται η ιστορία. Πιστεύω πως κάθε ιστορία παρακολουθείται από το δικό της στοιχείο, του οποίου τη φωνή ενσωματώνουμε όταν αφηγούμαστε την ιστορία, και πως την αφηγούμαστε με μεγαλύτερη επιτυχία αν προσεγγίσουμε το στοιχείο μ' έναν συγκεκριμένο βαθμό σεβασμού και ευγένειας. Αυτά τα στοιχεία είναι και παλιά και νέα, αρσενικά και θηλυκά, ευαίσθητα και κυνικά, δύσπιστα και εύπιστα, και ούτω καθεξής, και επιπλέον είναι εντελώς ανήθικα: όπως οι συλφίδες που βοήθησαν τον Δυνατό Χανς να το σκάσει από τη σπηλιά (σελ. 459), τα στοιχεία της ιστορίας είναι πρόθυμα να υπηρετήσουν όποιον έχει κάτι ενδιαφέρον να πει, όποιον αφηγείται την ιστορία. Σ' αυτόν που με εγκαλεί πως αυτά είναι ανοησίες και που ισχυρίζεται πως το μόνο που χρειάζεσαι για να αφηγηθείς μια ιστορία είναι ανθρώπινη φαντασία απαντώ: «Φυσικά, και αυτός είναι ο τρόπος με τον οποίο δουλεύει η φαντασία μου».

Αλλά μπορούμε να δώσουμε ό,τι καλύτερο δυνάμεθα σ' αυτές τις ιστορίες και ν' ανακαλύψουμε πως τελικά δεν είναι αρκετό. Υποπτεύομαι πως οι καλύτερες από αυτές έχουν την ποιότητα που ο μεγάλος πιανίστας Αρτούρ Σνάμπελ απέδωσε στις σονάτες του Μότσαρτ: είναι πολύ εύκολες για παιδιά και πολύ δύσκολες για ενήλικες.

Και αυτές οι πενήντα ιστορίες είναι, νομίζω, ο ανθός του *Kin-*

der- und Hausmärchen. Έχω δώσει ό,τι καλύτερο μπορούσα στα στοιχεία που ακολουθούν καθεμιά τους, όπως το ίδιο έκαναν και η Δωροθέα Φίμαν, ο Φίλιπ Ότο Ρούνγκε, η Ντόρτχεν Βιλντ και όλοι οι άλλοι αφηγητές των οποίων το έργο διέσωσαν οι σπουδαίοι αδελφοί Γκριμ. Και ελπίζω πως όλοι μας, αφηγητές και ακροατές παρομοίως, ζούμε ευτυχισμένοι έκτοτε.

Φίλιπ Πούλμαν, 2012

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ ΒΑΤΡΑΧΟΣ Ή Ο ΣΙΔΕΡΕΝΙΟΣ ΧΑΪΝΡΙΧ

Τον παλιό καλό καιρό, τότε που οι ευχές έπιαναν ακόμη τόπο, ζούσε ένας βασιλιάς που όλες του οι κόρες ήταν όμορφες· αλλά εκείνη η μικρότερη ήταν τόσο όμορφη που ακόμα και ο ήλιος, που έχει δει πολλά στο διάβα του, έμενε άφωνος από την ομορφιά της κάθε φορά που φώτιζε το πρόσωπό της. Πολύ κοντά στο παλάτι του βασιλιά υπήρχε ένα πυκνό, σκοτεινό δάσος, και κάτω από μια φλαμουριά ένα πηγάδι. Τις ζεστές ώρες της ημέρας άρσεσε στην πριγκίπισσα να πηγαίνει στο δάσος και να κάθεται στο χείλος του πηγαδιού, γιατί από τα βάθη του έβγαινε μια υπέροχη δροσιά.

Για να περνάει την ώρα της, είχε πάντα μαζί της μια χρυσαφένια μπάλα, την πετούσε ψηλά και την έπιανε μετά. Ήταν το αγαπημένο της παιχνίδι. Όμως μια μέρα την πέταξε λιγάκι απρόσεκτα και δεν κατάφερε να την πιάσει. Κι αντί να έρθει να πέσει στα χέρια της, η μπάλα κύλησε προς τη μεριά του πηγαδιού, καβάλησε το χείλος του κι εξαφανίστηκε στα βάθη του.

Η πριγκίπισσα έτρεξε ξοπίσω της κι έσκυψε να δει στο νερό· αλλά ήταν τόσο βαθύ το πηγάδι που όχι μόνο την μπάλα δεν κατάφερε να δει αλλά ούτε καν τον πάτο του πηγαδιού.

Και τότε άρχισε να κλαίει απαραηγόρητη, και καθώς περνούσε η ώρα, το κλάμα της δυνάμωνε όλο και πιο πολύ. Αλλά, ανάμεσα στα κλάματά της, άκουσε κάποιον να της μιλάει. «Τι έχεις, πριγκίπισσά μου; Οι λυγμοί σου ραγίζουν ακόμα και τις πέτρες».

Κοίταξε γύρω της να δει από πού ερχόταν η φωνή και είδε το μεγάλο, κακάσχημο κεφάλι ενός βατράχου να βγαίνει από το νερό.

«Α, εσύ ήσουν που μίλησες, κακάσχημο ζώο», του είπε. «Κλαίω γιατί η χρυσαφένια μπάλα μου έπεσε στο νερό και είναι τόσο βαθύ που ούτε να την ξεχωρίσω δεν μπορώ».

«Εντάξει, τέρμα τώρα τα κλάματα», της είπε ο βάτραχος. «Θα πάω να σ' τη φέρω, αλλά τι θα μου δώσεις για τον κόπο μου;»

«Ό,τι θέλεις, βάτραχε! Ό,τι θέλεις! Τα φουστάνια μου, τα μαργαριτάρια μου, τα κοσμήματά μου, ακόμα και τη χρυσή κορόνα που φοράω».

«Δεν τα θέλω τα φουστάνια σου, ούτε τα κοσμήματά σου, ούτε και τη χρυσή κορόνα σου, άχρηστα μου είναι, αλλά, αν μ' αγαπήσεις και με πάρεις ταιρί και σύντροφό σου, αν μ' αφήσεις να κάθομαι πλάι σου στο τραπέζι να τρώω από το πιάτο σου, να πίνω από την κούπα σου και να κοιμάμαι μαζί σου στο κρεβάτι σου, τότε θα βουτήξω στο νερό και θα σου φέρω τη χρυσαφένια μπάλα σου».

Η πριγκίπισσα σκέφτηκε: *Τι είναι αυτά που λέει αυτός ο ανόητος βάτραχος; Ό,τι και να έχει κατά νου, θα μείνει στο νερό, εκεί που ανήκει. Αλλά μπορεί και να μου φέρει την μπάλα μου. Μα, φυσικά, τα είπε από μέσα της όλα αυτά. Στο βάτραχο προτίμησε να πει: «Ναι, ναι, θα κάνω ό,τι μου λες, φτάνει μόνο να μου φέρεις πίσω την μπάλα μου».*

Μόλις ο βάτραχος άκουσε το «Ναι», βούτηξε στο νερό κι έφτασε μέχρι τον πάτο του πηγαδιού. Ένα λεπτό αργότερα ανέβηκε στην επιφάνεια με την μπάλα στο στόμα του και την πέταξε στο γρασίδι.

Η πριγκίπισσα χάρηκε τόσο πολύ όταν την είδε, που την άρπαξε αμέσως κι έφυγε τρέχοντας.

«Περίμενε, περίμενε!» της φώναξε ο βάτραχος. «Πάρε με μαζί σου! Όσο μακριά κι αν πηδάω, δεν μπορώ να σε φτάσω έτσι που τρέχεις!»

Αλλά εκείνη δεν του έδωσε καμιά σημασία. Γύρισε βιαστικά στο παλάτι και ξέχασε όλες τις υποσχέσεις που είχε δώσει στον καχημένο το βάτραχο, κι αυτός αναγκάστηκε να ξαναγυρίσει στον πάτο του πηγαδιού.

Την επόμενη μέρα, την ώρα που η πριγκίπισσα καθόταν με τον πατέρα της το βασιλιά και με όλους τους αυλικούς στο τραπέζι κι έτρωγε από το χρυσό της πιάτο, κάτι ανέβηκε χοροπηδώντας τα μαρμαρένια σκαλοπάτια: κλιπ κλοπ, κλιπ κλοπ. Κι όταν έφτασε στο κεφαλόσκαλο, χτύπησε την πόρτα και φώναξε: «Πριγκίπισσα! Μικρή πριγκιποπούλα! Άνοιξέ μου την πόρτα!»

Εκείνη έτρεξε να δει ποιος ήταν αυτός που φώναζε, άνοιξε την πόρτα και να τος μπροστά της ο βάτραχος.

Φοβισμένη, την έκλεισε με δύναμη και γύρισε τρέχοντας στο τραπέζι.

Ο βασιλιάς, που είδε πως η καρδιά της χτυπούσε σαν τρελή, τη ρώτησε: «Τι σ' έκανε να φοβηθείς τόσο, παιδί μου; Μήπως είναι κανένας γίγαντας έξω από την πόρτα μας;»

«Αχ, όχι», είπε η πριγκιποπούλα, «δεν είναι κανένας γίγαντας, είναι ένας φρικιαστικός βάτραχος».

«Και τι δουλειά έχεις εσύ μ' αυτό το βάτραχο;»

«Αχ, μπαμπά, χθες, καθώς έπαιζα στο δάσος κοντά στο πηγάδι, η χρυσαφένια μπάλα μου έπεσε στο νερό. Και εγώ άρχισα να κλαίω, κι επειδή έκλαιγα γοερά, πήγε ο βάτραχος και μου την έφερε, και επειδή επέμενε, έπρεπε να του υποσχεθώ πως θα μπορούσε να γίνει σύντροφός μου. Αλλά δε μου πέρασε ποτέ από το μυαλό πως θα μπορούσε να φύγει από το νερό, στ' αλήθεια δε μου πέρασε. Αλλά αυτός είναι τώρα απ' έξω και θέλει να μπει μέσα!»

Και τότε ακούστηκε ένα δεύτερο χτύπημα στην πόρτα και μια φωνή να φωνάζει:

*Πριγκίπισσα, πριγκίπισσα, μικρότερη απ' όλες,
άνοιξε την πόρτα σου και άσε με να μπω!*

*Αυτό που υποσχέθηκες πρέπει να το τιμήσεις,
πριγκίπισσα, πριγκίπισσα, μικρότερη απ' όλες,
άνοιξε την πόρτα σου και άσε με να μπω!*

Ο βασιλιάς τής είπε: «Όταν δίνεις μια υπόσχεση, πρέπει και να την κρατάς. Πήγαινε κι άνοιξέ του να μπει μέσα».

Η πριγκίπισσα πήγε κι άνοιξε την πόρτα και ο βάτραχος μπήκε χοροπηδώντας. Και χοροπηδώντας έφτασε ως την καρέκλα της. «Σήκωσέ με», τής είπε. «Θέλω να κάτσω πλάι σου».

Εκείνη όμως δεν ήθελε, αλλά ο βασιλιάς τής είπε: «Άντε. Κάνε αυτό που σου ζητάει».

Έτσι, σήκωσε το βάτραχο. Και, μόλις αυτός κάθισε στην καρέκλα της, ήθελε να ανέβει και πάνω στο τραπέζι, γι' αυτό αναγκάστηκε να τον ανεβάσει κι εκεί, και ύστερα αυτός τής είπε: «Σπρώξε το χρυσό σου πιάτο πιο κοντά μου για να μπορέσω να φάω μαζί σου».

Έκανε ό,τι τής είπε, αλλά όλοι μπορούσαν να δουν πως δεν το ευχαριστιόταν καθόλου. Όμως, ο βάτραχος ήταν κατευχαριστημένος· έφαγε από το πιάτο της με ολοφάνερη απόλαυση, ενώ κάθε μπουκιά της πριγκιποπούλας έμοιαζε να της κολλάει στο λαιμό.

Κάποια στιγμή ο βάτραχος τής είπε: «Λοιπόν, έφαγα του σκασμού, σ' ευχαριστώ, τώρα όμως θα ήθελα να πάω να ξαπλώσω. Κουβάλησέ με ως το δωμάτιό σου κι ετοίμασε το μεταξωτό σου κρεβάτι να κοιμηθώ».

Η πριγκίπισσα άρχισε να κλαίει, γιατί το ψυχρό δέρμα του βατράχου τη φόβιζε. Έτρεμε και μόνο στη σκέψη πως εκείνος θα ξάπλωνε στο ευωδιαστό, πεντακάθαρο κρεβάτι της. Αλλά ο βασιλιάς κατσούφιασε και τής είπε: «Δε θα πρέπει να περιφρονείς κάποιον που σε βοήθησε όταν βρέθηκες στην ανάγκη!»

Σήκωσε το βάτραχο κρατώντας τον με τα δυο της δάχτυλα και τον ακούμπησε έξω από την πόρτα της κρεβατοκάμαράς της κι ύστερα την έκλεισε καλά.

Αλλά εκείνος συνέχισε να χτυπάει και να φωνάζει: «Άσε με να μπω! Άσε με να μπω!»

Έτσι, η πριγκίπισσα αναγκάστηκε ν' ανοίξει τον πόρτα της και να του πει: «Εντάξει! Μπορείς να μπεις, αλλά θα πρέπει να κοιμηθείς στο πάτωμα».

Τον έβαλε να ξαπλώσει στα πόδια του κρεβατιού της. Αλλά ο βάτραχος συνέχισε να φωνάζει: «Ανέβασέ με στο κρεβάτι! Ανέβασέ με στο κρεβάτι! Είμαι κι εγώ κουρασμένος όσο κι εσύ».

«Αχ, για τ' όνομα του Θεού!» είπε, τον σήκωσε ψηλά και τον ακούμπησε στην άλλη άκρη του μαξιλαριού της.

«Πιο κοντά! Πιο κοντά!» επέμενε εκείνος.

Ως εδώ και μη παρέκει. Τρελή από θυμό, άρπαξε το βάτραχο και τον πέταξε με δύναμη στον τοίχο. Κι όταν εκείνος έπεσε ξανά στο κρεβάτι, τι ξάφνιασμα ήταν αυτό! Δεν ήταν πια βάτραχος. Αλλά ένας νεαρός άντρας –ένας πρίγκιπας– με όμορφα μάτια και γελαστό πρόσωπο.

Και τον αγάπησε και τον δέχτηκε για σύντροφό της, όπως θα επιθυμούσε κι ο βασιλιάς. Ο πρίγκιπας της είπε πως μια κακιά μάγισσα τον είχε γητέψει και πως μόνο εκείνη, η πριγκίπισσα, θα μπορούσε να τον βοηθήσει να φύγει από το πηγάδι. Κι επιπλέον, πως την επόμενη ημέρα ένα αμάξι θα ερχόταν να τους πάρει και να τους πάει στο βασίλειό του. Και κοιμήθηκαν πλάι πλάι.

Και το επόμενο πρωινό, πριν ακόμη καλά καλά προλάβει να βγει ο ήλιος και να τους ξυπνήσει, ένα αμάξι ήρθε και σταμάτησε έξω από το παλάτι, όπως ακριβώς της είχε πει ο πρίγκιπας. Το έσερναν οκτώ άλογα με φτερά στρουθοκαμήλου να λικνίζονται στο κεφάλι τους και χρυσές αλυσίδες να λάμπουν ανάμεσα στα χαλινάρια τους. Στο πίσω μέρος του αμαξίου στεκόταν ο Πιστός Χάινριχ. Ο υπηρέτης του πρίγκιπα, που, όταν έμαθε πως ο αφέντης του είχε μεταμορφωθεί σε βάτραχο, αποκαρδιώθηκε τόσο ώστε πήγε κατευθείαν στο σιδερά και παράγγειλε να του φτιάξει τρεις σιδερένιες ζώνες να περιζώσει την καρδιά του για να μη σπάσει από τη μεγάλη θλίψη.

Ο Πιστός Χάινριχ τους βοήθησε να ανεβούν στο αμάξι και πήρε τη θέση του στο πίσω μέρος. Ήταν καταχαρούμενος που έβλεπε ξανά τον πρίγκιπα.

Δεν είχαν απομακρυνθεί πολύ, όταν ο πρίγκιπας άκουσε έναν δυνατό κρότο στο πίσω μέρος του αμαξιού. Στράφηκε τότε και φώναξε: «Χάινριχ, η ρόδα μας θα σπάσει!»

«Όχι, όχι, αφέντη μου, είναι μόνο η καρδιά μου. Όσον καιρό ζούσες στο πηγάδι, όσο ήσουν βάτραχος, ο πόνος μου ήταν τόσο αβάσταχτος που έδεσα την καρδιά μου με σιδερένιες ζώνες για να μη σπάσει, γιατί το σίδηρο είναι πιο δυνατό από τη θλίψη. Αλλά η αγάπη είναι πιο δυνατή από το σίδηρο, και τώρα που έγινες ξανά άνθρωπος, οι σιδερένιες ζώνες μου σπάζουν η μια μετά την άλλη».

Ακόμα δυο φορές άκουσαν τον ίδιο ήχο και κάθε φορά ο νους τους πήγαινε στη ρόδα και στο αμάξι, αλλά και τις δυο φορές έκαναν λάθος: ήταν οι υπόλοιπες σιδερένιες ζώνες που έσπαγαν από την καρδιά του Πιστού Χάινριχ επειδή ο αφέντης του ήταν ασφαλής ξανά.

* * *

Πηγή: μια ιστορία που είπε στους αδελφούς Γκριμ η οικογένεια Βιλντ

Ένα από τα πιο γνωστά παραμύθια. Η κεντρική ιδέα του αποκρουστικού βατράχου που μεταμορφώνεται σε πρίγκιπα είναι γοητευτική μα και συνάμα τόσο γεμάτη ηθικούς υπαινιγμούς ώστε έχει γίνει ένα είδος αλληγορίας για μια κεφαλαιώδη ανθρώπινη εμπειρία. Η ευρύτητα διαδεδομένη άποψη είναι πως ο βάτραχος μεταμορφώνεται σε πρίγκιπα όταν τον φιλάει η πριγκίπισσα. Ο παραμυθός των Γκριμ όμως αλλιώς τα λέει, και το ίδιο και οι αφηγητές των εκδοχών της Κ. Μπριγκς στο *Folk Tales of Britain*, όπου ο βάτραχος πρέπει να καρατομηθεί από το κο-

ρίτσι πριν αλλάξει μορφή. Για το φιλί πολλά μπορούν να ειπωθούν ωστόσο. Είναι πλέον, τελικά, από μόνο του ένα άλλο λαογραφικό στοιχείο, και τι άλλο μπορεί να είναι ο υπαινιγμός ότι επιθυμεί να μοιραστεί το κρεβάτι της πριγκίπισσας;

Δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία πως ο βάτραχος μεταμορφώνεται σε πρίγκιπα (ein Königssohn) παρόλο που ο τίτλος της ιστορίας τον αναφέρει ως βασιλιά («Der Froschkönig»). Ίσως, με το να έχει υπάρξει κάποτε βάτραχος, διατήρησε την ιδιότητα του βατράχου όταν κληρονόμησε το βασίλειό του. Δεν είναι από τα πράγματα που θα ξεχνούσε κάποιος.

Η μορφή του Σιδερένιου Χάινριχ εμφανίζεται στο τέλος από το πουθενά κι έχει ελάχιστη σχέση με το υπόλοιπο παραμύθι, γι' αυτό σχεδόν πάντα ξεχνιέται, αν και θα πρέπει να είχε θεωρηθεί αρκετά σημαντικός για να μοιράζεται τον τίτλο του παραμυθιού. Οι σιδερένιες ζώνες του αποτελούν μια τόσο εντυπωσιακή εικόνα που ίσως να τους αξίζει να γραφτεί μια ιστορία γι' αυτές.

Αρκούν οι λέξεις «μια φορά κι έναν καιρό»,
και το ταξίδι ξεκινά.

Σ' αυτή την υπέροχη συλλογή, ο πολυβραβευμένος Φίλιπ Πούλμαν παρουσιάζει τα πενήντα πιο αγαπημένα του παραμύθια από τους αδελφούς Γκριμ, δίνοντάς τους νέα πνοή και φρεσκάδα με την ξεχωριστή πένα του. Από το ρομαντισμό των κλασικών όπως η *Ραπουνζέλ*, η *Χιονάτη* και η *Σταχτοπούτα* μέχρι το μαύρο χιούμορ των λιγότερο γνωστών όπως *Τα τρία φύλλα του φιδιού*, *Χανς-Σκαντζοχοιράκι-μου* και *Ο Θάνατος νονός*, ο Πούλμαν αποδίδει με τον δικό του μοναδικό τρόπο τη γοητεία που ασκούν εδώ και αιώνες στους αναγνώστες τα παραμύθια των αδελφών Γκριμ, παραδέτοντας ύστερα από το καθένα ένα σύντομο σχόλιο για την ιστορία του. Στο δε πρόλογο εξηγεί γιατί αυτά τα παραμύθια έχουν αντέξει στο χρόνο και αποτελούν μέρος της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς.

**Μια αξέχαστη συλλογή που θα τη διαβάζετε
και θα την ξαναδιαβάζετε εσείς και τα παιδιά σας
για πολλά πολλά χρόνια.**

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.
ΤΑΤΟΪΟΥ 121, 144 52 ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ ΑΤΤΙΚΗΣ
ΤΗΛ.: 210 28 04 800 • FAX: 210 28 19 550
www.psichogios.gr • e-mail: info@psichogios.gr

ΚΩΔ. ΜΗΧ.ΣΗΣ: 12269

Ε Σ Ε Ι Σ Κ Ι Ε Μ Ε Ι Σ Π Α Ν Τ Α Σ ' Ε Π Α Φ Η